

**Міністерство освіти і науки України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Інститут історії України НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

ОСВІТА І НАУКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

МАТЕРІАЛИ

**II Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 100-річчю Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара)**

26-27 жовтня 2018 р.

Частина II

**Міністерство освіти і науки України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Інститут історії України НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

ОСВІТА І НАУКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

МАТЕРІАЛИ

**II Всеукраїнської наукової конференції
(присвяченої 100-річчю Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара)**

26-27 жовтня 2018 р.

Частина II

**Дніпро
2018**

УДК 303
ББК 63.3
О 72

Редакційна колегія:

Іваненко Валентин Васильович, д.і.н., проф., проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Іщенко Ігор Васильович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Горбатенко Володимир Павлович, д.політ.н., проф., заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України

Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Окороков Віктор Броніславович, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ключник Руслан Максимович, к.політ.н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин Університету імені Альфреда Нобеля.

О 72 Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 26-27 жовтня 2018 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2018. – 384 с.

У збірник вміщено матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «**Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій**», що присвячені осмисленню стану та проблем сучасної освіти і науки в Україні та у світі, визначенню дієвих заходів та оптимальних шляхів подолання негативних явищ в освітній та науковій сферах. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

© Колектив авторів, 2018

© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2018

Гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу є основним механізмом забезпечення духовного здоров'я не лише на рівні індивіда, а й на рівні соціуму. Проте забезпечується цей процес не лише безпосередньо засобами формування духовності, а й через взаємозв'язок освітніх механізмів формування духовної та фізичної культури особистості.

Проблема самовизначення та самоактуалізації особистості трансформує дихотомію матеріального та духовного у царину вибору природи смисложиттєвих орієнтирів. У основі процесу формування духовного здоров'я має бути визначення джерел цінностей та смисложиттєвих пріоритетів. Відтак духовне здоров'я формується не просто як конституювання в особистісній поведінці певних цінностей, які особистість отримала у процесі навчання та виховання, а як важлива складова усього процесу життєдіяльності індивіда, як чинник та результат таких складних феноменів як самоідентифікація, самовизначення, самоздійснення, життєствердження особистості.

Передусім мова йде про духовно-практичний вимір, при якому духовне здоров'я як результат самовизначення особистості у процесі своєї життєдіяльності набуває здатності репрезентувати через ті чи інші форми особистісної діяльності і поведінки ті чи інші загальні характеристики та властивості соціального та природного середовища, у якому живе індивід.

Духовне здоров'я не є чимось суто ідеальним, а постає як специфічна єдність ідеального та реального. В основі такої характеристики досліджуваного феномену знаходиться цілісний характер відношення людини до світу та діяльності в ньому. Це дозволяє використати концепт духовного здоров'я для характеристики процесу саморозвитку особистості у широкому буттєвому та соціокультурному контексті. Останнє надзвичайно важливе для філософсько-освітнього аналізу процесу становлення особистості, оскільки дозволяє застосовувати концепт духовного здоров'я для узгодження цілей освітньої діяльності з тенденціями розвитку соціуму та світу загалом.

Р. С. Дружененко

УРАХУВАННЯ ОНТОЛОГІЧНОГО, ГНОСЕОЛОГІЧНОГО, МЕТОДОЛОГІЧНОГО, ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ВЧЕННЯ В ОСМИСЛЕННІ ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМНИХ ЯВИЩ

Класичні філософські і загальнонаукові вчення розкривають можливості для розвитку сучасних тенденцій в осмисленні поняття системи, що має вплив на розвиток його в педагогічній галузі. Одна з таких тенденцій – наукове обґрунтування вказаного феномену на засадах онтологічного, гносеологічного, методологічного, праксеологічного напрямів дослідження, що в сукупності становлять його епістемологічну модель (А.Кузнєцова). Зважаючи на взаємопроникнення наукових учень, а також дію системного принципу ізоморфізму, вважаємо за необхідне врахування онтологічного, гносеологічного, методологічного, праксеологічного змісту в упорядкуванні знань про педагогічні системні явища.

Онтологія (від грец. *ontos* – єство) – філософське вчення, що досліджує сутність буття. Особливістю онтологічного філософського аспекту дослідження поняття системи є констатувальний характер системної природи об'єкту, що знаходить вияв у деяких позиціях, а саме: будь-які сукупності є системами, не існує матерії без системи, матерії властива системність. Онтологічне осмислення поняття системи відбувається через категорії цілісності, взаємозв'язку, взаємодії, сукупності елементів або, навпаки, розчленованості об'єктів. Заслугою вчень про системи в онтологічному напрямі є розроблення класифікацій, осмислення деяких їхніх ознак, властивостей, а також обґрунтування принципу подібності системних явищ, що виявляється в цілісності, складі, структурі, системних зв'язках, організованості.

Розуміння системи з погляду онтології є необхідним у педагогіці, оскільки дає можливість екстраполяції узагальнених знань про системне явище на конкретну педагогічну систему (або її класифікаційний тип) як упорядкований феномен, що характеризується цілісністю, складається із взаємодіючих елементів (мети, змісту, методів, прийомів, форм, засобів), здатний до саморозвитку, самовдосконалення, залежить від деяких внутрішніх і зовнішніх чинників (середовища), має спільні ознаки з іншими системними явищами.

Гносеологія (від грец. *gnosia* – пізнання) – філософське вчення, що вивчає сутність пізнання людиною світу, закономірності, принципи, форми, структуру пізнавальної діяльності тощо. Інтерпретація об'єкту дослідження як системи на гносеологічній основі відбувається через ряд деяких понять, а саме: ознаки, властивості, закономірності функціонування, системоутворювальні чинники.

Філософські та загальнонаукові гносеологічні позиції дають можливості розглядати педагогічні системні явища не лише як складні цілісні утворення, а й з позицій виявлення інших ознак і властивостей (наприклад, процесуальності, функційності, гнучкості, адаптивності, еволюційності тощо), закономірностей функціонування і розвитку конкретної педагогічної системи (внутрішніх, зовнішніх), обґрунтування мети, завдань, результату, підходів, принципів педагогічної діяльності як системотворчих чинників.

Методологія (від грец. *methodos*) – вчення про метод пізнання й перетворення світу; сукупність принципів, методів, прийомів, засобів організації й побудови теоретичної і практичної діяльності. Розвиток філософської методології зумовлює погляд на поняття системи як особливого підходу до вивчення об'єктів, який прийнято називати системним (іншими словами, система є шляхом (інструментом) дослідження інших об'єктів-систем (І.Блауберг, В.Садовський, А.Уйомов, А.Урсул, Е.Юдін та ін.). Методологічні вчення мають за мету розроблення загального алгоритму системного дослідження, створення загальної методики вивчення об'єкту як системи з урахуванням покрокового дослідження на основі системного підходу, а в межах педагогічної парадигми – системного педагогічного підходу.

Коло нашого дослідження зумовлює врахування здобутків педагогічної методології з проблеми системних досліджень, оскільки вони презентують програми вивчення об'єктів як систем, вказують на шляхи їх побудови, починаючи з виокремлення елементів певної системи як функційно значущих і закінчуючи вивченням процесів управління її поведінкою для досягнення результатів. Відповідно до педагогічної методології для того, щоб змодельовати нову педагогічну систему, яка функціонуватиме з певною метою у відповідних умовах, необхідно вивчити системне явище у трьох площинах – предметній (елементарній, структурній), історичній (генетичній, прогнозувальній), функційній (у діахронії та синхронії). Останні можна розглядати як платформу для теоретичного обґрунтування ефективної педагогічної системи з урахуванням позитивного і негативного досвіду.

Праксеологія (від грец. *praktikos* – дієвий, активний) – філософське вчення про людську діяльність; вивчає методику впровадження ефективної і раціональної діяльності. Відтак праксеологічне вчення зумовлює бачення системи як діяльності, орієнтованої на позитивний результат. Праксеологічні наукові здобутки стали передумовою розвитку системних понять у методиці навчання різних дисциплін.

Для педагогічних системних досліджень урахування позицій праксеології є вагомим, оскільки, по-перше, доводить існування положень про методичну систему як таку з урахуванням спеціальних галузевих розвідок, по-друге, дозволяє рухатися в напрямі від теоретичного осмислення базового поняття до конструювання реальної системи та практичного використання її в конкретних умовах з метою реалізації навчальної мети. Сучасна методична система як класифікаційний тип педагогічної

системи завдяки розвитку праксеологічних учень осмислюється науковцями в категоріях якості, ефективності, оптимальності, продуктивності, технологічності, антропоцентричності тощо.

Список використаних джерел

1.Берталанфи Л. Берталанфи Л. фон. *Общая теория систем – критический обзор// Исследования по общей теории систем: Сборник переводов. Общ. ред. В.Н.Садовского, Э.Г. Юдина.* – М: Прогресс, 1969. С.23-82. 2.Дружененко Р.С. *Філософська традиція осмислення поняття «система» як передумова його розвитку в методичній науковій галузі. Педагогічні науки. Зб.наук.пр. Вип.LXXVIII. Том.1. Херсон, 2017. С.19-25.* 3.Кузнецова А.Г. *Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике. Монография. Хабаровск. 2001. 152 с.*

Г. В. Коротіч

РОЛЬ ФІЛОСОФІЇ У СТАНОВЛЕННІ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Концепція сталого (або збалансованого) розвитку наразі є, мабуть, єдиною концепцією, яка системно і цілісно, всебічно обґрунтовано досліджує такий розвиток: його необхідність, сутнісні характеристики, умови та перспективи. Головною проблемою є не стільки подальше активне становлення такої концепції, скільки впровадження її у життя. Наприклад, олігархічні та певні політичні «еліти» у світі та Україні зовсім не зацікавлені втрачати надприбутки, одержані завдяки експлуатації природи і нехтуванню природоохоронним законодавством, громадською думкою, здоров'ям людей як однією з вищих цінностей. Безперечно, необхідною є правова оцінка таких дій. Однак, дуже важливою є реакція саме громадськості, а тут у нагоді стає просвіта населення. Це є необхідним для розбудови ефективної стратегії щодо впровадження концепції сталого розвитку в економічну, політичну, соціальну, екологічну діяльність людства та щодо усвідомлення важливості змінення загальної системи цінностей.

Комплексний підхід щодо дослідження сталого розвитку був запропонований ще Комісією Брундтланд, і відтоді на численних самітах ООН ми бачимо намагання розглядати глобальні проблеми в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Філософська глобалістика радить досліджувати глобальні проблеми сучасності саме у такий спосіб: наприклад, екологічну проблему – у зв'язку з проблемами економічного розвитку, демографічною, продовольчою, енергосировинною проблемами, проблемою збереження миру на Землі, подолання неписьменності, тощо. Дуже важливим є аргументовано пояснити людям, що вони впливають на світ комплексно, що їхні дії бумерангом вертаються до них, що настали часи, коли мова йде про збереження життя на Землі, тому необхідно змінити існуючі традиційні погляди на виробництво і споживання, на уявлення людини щодо себе самої, на систему цінностей, яка є спотвореною та незбалансованою. Тому й виникла філософська глобалістика, яка у свій спосіб досліджує, у тому числі, процес сталого розвитку. Виник новий напрям – філософія сталого розвитку, яка створює філософське підґрунтя такого розвитку, окремо наголошуючи на необхідності спеціальної освіти, починаючи з дитячого садочку. Філософія допомагає формуванню звички підходити до вивчення проблем системно і науково обґрунтовано. Особливу увагу філософія сталого розвитку приділяє формуванню відповідної збалансованої системи цінностей, яка б сприяла усвідомленню людьми їхньої самоцінності та самоцінності природи, а також власної відповідальності за світ і себе самих. Молоді, починаючи з юного віку, слід у доступний для неї спосіб, у цікавій інтерактивній формі пояснювати тезу про необхідність коеволюційного (узгодженого) розвитку природи і суспільства, при якому шкода, яка завдається природі, є мінімальною. Так починає своє формування ноо-